

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29.09.2004, sp. zn. Ts 42/2003

Číslo:

Právní věta:

Soud:

Datum rozhodnutí: 01.01.1970

Spisová značka:

Číslo rozhodnutí:

Číslo sešitu:

Typ rozhodnutí:

Hesla: Jazyk, Rozhodnutí soudu trestního, Tlumočníci

Předpisy: 141/1961 Sb. § 28

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 36

ZPRAVA O ANALÝZE A VYHODNOCENÍ ÚČINNOSTI NOVELY TRESTNÍHO
ŘÁDU Č. 265/2001 Sb. VE VZTAHU K SOUDNÍMU ŘÍZENÍ
(Trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky z 29. 9. 2004 sp. zn. Ts 42/2003)

OBSAH

I. Úvod

II. K jednotlivým okruhům průzkumu u okresních a krajských soudů

III. Poznatky z rozhodovací činnosti trestního kolegia Nejvyššího soudu

IV Závěr

I. ÚVOD

Zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, došlo k rozsáhlé novelizaci trestního řádu, jež se šíří svého záběru téměř rovnala rekodifikaci. Vedle značného množství dílčích změn a doplnění došlo i k zásadním změnám některých stávajících zásad a institutů či zakotvení zcela nových procesních postupů. Novelizace se měla zaměřovat především na základní nedostatek předchozí právní úpravy, kterou byla přílišná složitost trestního řízení. Základním smyslem právní úpravy trestního řízení mělo být to, aby při respektování požadavku zákonnosti zajišťovala nejen odhalení, usvědčení a potrestání pachatele, ale aby se tak stalo co nejdříve po spáchání trestného činu. Největší zatížení přitom změněná právní úprava měla představovat právě pro soudy, a to zejména vzhledem k výraznému

přesunu dokazování z přípravného řízení do stadia řízení před soudem. Požadavky na změny byly podle důvodové zprávy návrhu novely tyto:

- výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stadiích,
- posílit význam stadia řízení před soudem na úkor přípravného řízení,
- posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stadiu řízení,
- v širší míře umožnit v procesní formě zachytit důkazy i v případech, kdy ještě nejsou podmínky pro stíhání konkrétní osoby,
- snížit finanční náklady, které stát na trestní řízení vynakládá (ať již ve formě odměn ustanoveným obhájcem, znalečného nebo svědečného pro opakovaně vyslýchané svědky, anebo nákladů na dlouhotrvající vazby),
- v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup k Nejvyššímu soudu cestou dovolání.

V zájmu informovanosti o praktické aplikaci některých aspektů této nové právní úpravy v porovnání s cíli předpokládanými a sledovanými novou úpravou předsedkyně Nejvyššího soudu České republiky uložila trestnímu kolegiu, aby připravilo analýzu a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení. Na základě pokynu předsedy trestního kolegia ze dne 1. 7. 2003, sp. zn. Ts 42/2003, poté členové kolegia provedli průzkum účinnosti citované novely (dále též jen „novela“), a to u všech krajských soudů a vždy nejméně u dvou až tří okresních soudů v obvodu příslušného krajského soudu, přičemž jeden z nich byl vždy okresní soud v sídle krajského soudu (v případě Městského soudu v Praze byl stanoven Obvodní soud pro Prahu 1). Pro větší konkrétnost a přehlednost analyzované problematiky byly předem vymezeny okruhy problémů, na něž se průzkum zaměřil, a to:

1. Dopad změny ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř. zejména z hlediska aktivity stran při dokazování před soudem se zaměřením na postup státních zástupců a obhájců.
2. Aplikační praxe a problémy plynoucí z novelizace ustanovení § 8 odst. 2 až 5 tr. ř.
3. Dopad novelizace ustanovení § 17 tr. ř. z hlediska zatížení krajských a okresních soudů a skladba této agendy u krajských soudů.
4. Důsledky aplikace novelizovaného ustanovení § 28 tr. ř. pro soudní praxi.
5. Poznatky o využívání možnosti předpokládané ustanoveními § 37 odst. 2, 3 tr. ř. (zastupování několika obhájci).
6. Zkušenosti s aplikací úpravy podle ustanovení § 37a a § 40a tr. ř.
7. Zkušenosti s využíváním ustanovení § 44 odst. 2 tr. ř.
8. Nová úprava protokolu a protokolace v řízení před soudem.
9. Nová úprava doručování (§ 62 až § 64a tr. ř.).
10. Problematika nové úpravy vazeb. Rozhodování o vazbě v přípravném řízení. Rozhodování o vazbě v soudním řízení a celý komplex problémů s tím spojených (novelizovaná ustanovení § 67, § 68 tr. ř., lhůty vazby, nahrazení vazby apod.).
11. Dokazování - nová dikce ustanovení § 89 odst. 2 tr. ř., dopad novelizace ustanovení § 110a tr. ř.
12. Aplikace ustanovení § 129 tr. ř. zejména z hlediska lhůt a jejich dodržování.
13. Dopad aplikace ustanovení § 158, § 158a a § 160 tr. ř. na řízení před soudem. Změny ve vyšetřování (oddíl 2 a 3), zkrácené přípravné řízení - dopad těchto změn na řízení před soudem.
14. Řízení před soudem - ustanovení § 180 odst. 3 tr. ř. (v návaznosti na ustanovení § 2 odst. 5, § 203 a § 215 tr. ř.) a § 181 odst. 3 tr. ř. Předběžné projednání obžaloby - nejčastější důvody. Rozhodnutí podle § 188 odst. 1 písm. a) až f) tr. ř. zejména z hlediska aplikace novelizovaných částí.
15. Dokazování v hlavním líčení s důrazem na ustanovení § 211, § 212 a § 215 tr. ř.
16. Aplikace nové úpravy odročení hlavního líčení (§ 219 tr. ř.).
17. Řízení o odvolání (řízení u soudu prvního stupně, řízení u odvolacího soudu a jeho rozhodnutí se zaměřením na uplatňování posíleného apelačního principu).
18. Dovolání - řízení u soudu prvního stupně (§ 265h tr. ř.).
19. Řízení proti uprchlému - ustanovení § 306a tr. ř.

20. Zjednodušené řízení před soudem (frekvence, důvody ve vazbě na ustanovení § 179a odst. 1 písm. a/, b/ tr. ř., dokazování před soudem – ustanovení § 314d tr. ř.).

21. Trestní příkaz – dopad novely na frekvenci tohoto způsobu vyřízení věci. 22. Podmíněné zastavení trestního stíhání a schválení narovnání.

Poznatky relevantní z hlediska průzkumu byly získávány z trestních spisů, pohovory se soudci krajských a okresních soudů a s předsedy a místopředsedy krajských a okresních soudů, ze statistických údajů o vyřizování soudních agend, jakož i ze zkušeností členů trestního kolegia.

Pro úplnost byla pak analýza účinnosti novely doplněna o závěry trestního kolegia Nejvyššího soudu vztahující se k jeho vlastní rozhodovací činnosti v řízeních o mimořádných opravných prostředcích – dovolání a stížnosti pro porušení zákona.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu po projednání a zhodnocení získaných poznatků dospělo k následujícím závěrům:

II. K JEDNOTLIVÝM OKRUHŮM PRŮZKUMU U OKRESNÍCH A KRAJSKÝCH SOUDŮ

4. Důsledky aplikace novelizovaného ustanovení § 28 tr. ř. pro soudní praxi.

Z důvodové zprávy:

Novou dikcí tohoto ustanovení měly být eliminovány v praxi narůstající potíže v případech, kdy obviněný neuvede žádný jazyk, kterým hovoří, nebo uvádí jazyky či dialekty, které nejsou oficiálními jazyky státu jeho státní příslušnosti, nebo jde-li o osobu bez státní příslušnosti, státu, kde má trvalý pobyt, nebo státu jeho původu, se záměrem trestní řízení zmařit nebo alespoň ztížit. Požadavek, aby obviněnému cizinci, dostatečným způsobem neovládajícímu český jazyk, byly některé písemnosti (zejména základní rozhodnutí) přeloženy, byl odvozen z principu rovnosti před zákonem a Zajištění práva obviněného na obhajobu v trestním řízení. V případech, kdy je ve věci stíháno více obviněných, se stanovilo, aby s přihlédnutím k požadavku procesní ekonomie a rychlosti řízení byl pořizován překlad jen těch částí rozhodnutí, které se obviněného cizince týkají. To platí za podmínky, že lze takovou část oddělit od ostatních výroků a jejich odůvodnění.

Nová judikatura:

č. 30/2002 Sb. rozh. tr. – Prohlásí-li obviněný kdykoliv v průběhu řízení, že žádá pomoc tlumočníka, aby tak mohl používat svého mateřského jazyka, je povinností orgánů činných v trestním řízení jeho požadavku vyhovět, byl v předchozích fázích řízení obviněný tlumočníka nežádal a bylo Zřejmé, že je schopen komunikovat v českém jazyce. Není-li tlumočník k žádosti obviněného zajištěn, jde o podstatnou vadu řízení, neboť tak dochází k výraznému zkrácení práv obviněného. To však nic nemění na zákonnosti procesních úkonů provedených bez účasti tlumočníka za situace, kdy obviněný před jejich konáním prohlásil, že rozumí českému jazyku a tlumočníka nežádá.

Soudy chápou novelizované ustanovení § 28 tr. ř. jako potřebný prostředek ochrany obviněného, který účinně zajišťuje jeho právo na užívání mateřského jazyka. Za situace, kdy většina obviněných pořízení překladu vyjmenovaných rozhodnutí požaduje, však současně soudy upozorňují na problémy, které s důslednou aplikací tohoto ustanovení souvisejí. Předně nelze nevidět, že jeho uplatnění komplikuje a prodlužuje řízení, zejména pak ve skupinových vazebních věcech (kde je soud vázán lhůtami stanovenými zákonem), a to i v případě těch obviněných, kteří pořízení překladu nepožadovali. Vyskytly se případy, kdy státní zástupce včas neinformoval soudce o zadržení cizince a o předpokládaném podání návrhu na vzetí do vazby, aby bylo možno zajistit účast tlumočníka u výslechu v souvislosti s rozhodováním o vazbě. Dochází též ke vznášení evidentně účelových požadavků na překlad u osob trvale žijících v České republice.

U osob dlouhodobě žijících v České republice a majících zde trvalé bydliště se jeví uplatňování tohoto práva problematickým. Soudy upozorňují také na problémy související jednak s tím, že pro zajištění rychlosti řízení nelze pořídit potřebný počet kopií spisů, jednak s tlumočníky. U okresních soudů jsou časté potíže se zajištěním překladu z albánštiny, vietnamštiny či některých jazyků bývalého SSSR pro

nedostatek tlumočnicků pro tyto jazyky a v důsledku toho nejsou ničím neobvyklým potíže se zajištěním včasného překladu vyjmenovaných druhů rozhodnutí. V některých případech je problémem i kvalita tlumočnicků a ochota provést včas tlumočnický úkon.

Komplikace se vyskytují též při doručování, jelikož cizinci se na adresách, které uvedli pro území České republiky, často nezdržují (včetně uprchlických táborů) a doručení pak často není úspěšné ani v místě trvalého bydliště v domovském státě.

Problémy shledávají soudy také v tom, že osoby, které uplatňují právo podle § 28 tr. ř., resp. by je mohly uplatňovat, nejsou o tomto právu včas a řádně poučovány. Lze doporučit, aby příslušný tiskopis protokolu o jejích výsledku obsahoval řádné a náležité poučení o právu na požívání mateřského jazyka, a to jako předtisk příslušného formuláře. V praxi bývá nejednotnost v tom, zda lze učinit generální prohlášení o vzdání se práva na doručení přeložených písemností, či zda se osoba tohoto práva může vzdát jen ke každému jednotlivému rozhodnutí uvedenému v ustanovení § 28 odst. 2 tr. ř. Komplikace vznikají i v případě, že jde o rozhodnutí učiněná v nepřítomnosti obviněného, kdy se složitě zjišťuje jeho stanovisko k této otázce. Podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu zákonná úprava nebrání tomu, aby obviněný, který využil svého práva podle § 28 odst. 1 tr. ř., po řádném poučení prohlásil, že nepožaduje překlad žádného z rozhodnutí uvedeného v ustanovení § 28 odst. 2 tr. ř. Pokud obviněný své stanovisko v tomto směru výslovně nezmění, není nutno uvedená rozhodnutí překládat.

V obvodu působnosti Krajského soudu v Brně se vyskytla též výkladová nejasnost týkající se účinnosti odporu podaného ještě před doručením překladu trestního příkazu do mateřského jazyka obviněného, když odpor byl podán ještě předtím, tj. po doručení trestního příkazu v českém jazyce. Podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu je třeba připomenout, že trestní příkaz má účinky odsuzujícího rozsudku, přičemž účinky spojené s jeho vyhlášením nastávají doručením trestního příkazu (jeho obsahu) obviněnému. Jedním z účinků vyhlášení rozsudku (doručení trestního příkazu) je i možnost podat vůči němu odvolání – tedy v případě trestního příkazu – možnost podat proti němu odpor. Právo podat odpor vůči trestnímu příkazu vzniká již doručením jeho obsahu obviněnému, bez ohledu na to, zda je mu nutno doručit překlad trestního příkazu do jeho mateřského jazyka (§ 28 odst. 2 tr. ř.). Ustanovení § 28 odst. 3 tr. ř. má z hlediska počátku běhu a trvání lhůty k podání odporu jen takový význam, že den, kdy byl obviněnému doručen písemný překlad trestního příkazu, je počátkem běhu osmidenní lhůty stanovené k podání odporu proti trestnímu příkazu; dříve totiž tato lhůta nemůže začít běžet. To ovšem nevylučuje možnost podat odpor dříve, tj. před doručením písemného překladu trestního příkazu. Je to obdobná situace, jako když podá obžalovaný odvolání po vyhlášení rozsudku ještě před tím, než mu je doručen rozsudek v písemném vyhotovení.

Okresní soud v Semilech má za to, že ustanovení § 28 odst. 3 tr. ř. může být v doslovném výkladu i v neprospěch obviněného, který je ve vazbě, neboť pořizováním písemného překladu se oddalují účinky doručení rozhodnutí o vazbě a tím se někdy i dost znatelně prodlužují lhůty pro rozhodování o vazbě podle § 71 odst. 4, 6 tr. ř., případně dvoutýdenní lhůta k podávání opakovaných žádostí obviněného o propuštění z vazby (§ 72 odst. 3 tr. ř.).

Okresní soudy ve Strakoniciích a Prachaticích konstatovaly, že policie, resp. státní zástupci nepořizují překlady listin, u nichž jim to zákon ukládá; jde především o sdělení obvinění, usnesení o zahájení trestního stíhání a obžalobu.

Za pozitivum právní úpravy soudy naopak považují, že ustanovení § 28 odst. 2 tr. ř. obsahuje taxativní výčet rozhodnutí, která je nutno překládat.

Okresní soud v Jičíně příznivě hodnotí to, že zmíněné ustanovení pomáhá při řešení dříve často problematických úvah o tom, jakého tlumočnicka ustanovit osobám, které za účelem zproštění se své odpovědnosti za protiprávní jednání mnohdy uváděly dialekty, pro něž v ČR nebylo možné zajistit odpovídající tlumočnický. U Krajského soudu v Plzni se de lege ferenda vyskytl názor, že za podmínek ustanovení § 28 odst. 1 tr. ř. by měla být přeložena veškerá rozhodnutí, proti nimž je přípustný opravný prostředek. K tomu je třeba uvést, že podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu výčet rozhodnutí, u nichž je nutno zabezpečit překlad, je dostatečně široký a zahrnuje všechna významná rozhodnutí učiněná v průběhu trestního řízení. Rozšiřování tohoto okruhu by zbytečně zvyšovalo

náklady na trestní řízení. Krajský soud v Hradci Králové považuje za praktičtější úpravu, podle které by rozhodnutí odvolacího soudu nechal přeložit tlumočnickovi odvolací soud s tím, aby tlumočnick překlad odeslal okresnímu soudu a ten rozhodnutí doručil, tak jak se to činí v ostatních případech. Naopak Krajský soud v Českých Budějovicích označil jako problematické pořizování překladů rozhodnutí a následné jejich doručování cizincům odvolacím soudem, neboť spis pak zůstává po delší dobu u soudu druhého stupně; praktičtější by se podle jeho názoru jevilo, aby zejména doručování zajišťoval soud prvního stupně. Soudy navrhuje, aby každému soudci byly dány k dispozici aktualizované seznamy tlumočnicků pro všechny používané jazyky, přičemž bude třeba výrazněji rozšířit řady dosavadních tlumočnicků.

III. POZNATKY Z ROZHODOVACÍ ČINNOSTI TRESTNÍHO KOLEGIA NEJVYŠŠÍHO SOUDU

Zavedení institutu dovolání představuje zásadní krok v systému mimořádných opravných prostředků. Nepochybně tím došlo k posílení principu rovnosti procesních stran a především k umožnění jejich přístupu vlastním opravným prostředkem k Nejvyššímu soudu. Potřeba zavedení nového mimořádného opravného prostředku je ještě více akutní s ohledem na důsledky vyplývající z nálezu Ústavního soudu ve vztahu ke kasačnímu oprávnění Nejvyššího soudu v řízení o stížnosti pro porušení zákona (viz nálezn Ústavního soudu uveřejněn pod č. 424/2001 Sb.).

S ohledem na dosavadní poznatky aplikační praxe lze konstatovat, že judikatura se ustálila na závěru, podle něhož dovolání umožňuje oběma hlavním procesním stranám namítat zásadní procesně právní a hmotně právní pochybení taxativně vypočtených soudních rozhodnutí, která byla podrobena přezkumu již v řádném opravném řízení. Dosavadní praxe Nejvyššího soudu jako soudu dovolacího přitom důsledně vychází ze zásady, že trestní řízení je založeno na principu dvouinstančnosti, na existenci toliko dvou plných skutkových instancí. Dovolání tedy nepředstavuje žádnou další (třetí) skutkovou instanci a námítky vztahující se primárně ke skutkovým zjištěním (např. neúplnost skutkových zjištění, vadné hodnocení důkazů atd.) nepředstavují žádný z dovolacích důvodů taxativně uvedených v ustanovení § 265b tr. ř. V tomto směru je rozhodovací praxe Nejvyššího soudu zcela jednotná a částečně byla shledána opodstatněnou též Ústavním soudem (viz např. usnesení ze dne 24. 4. 2003, sp. zn. III. CS 732/02).

Zejména v počátcích účinnosti novely se Nejvyšší soud musel poměrně často zabývat otázkou přípustnosti dovolání. V tomto směru je třeba odkázat na judikáty uveřejněné pod č. 31/2002 Sb. rozh. tr., č. 22/2003 Sb. rozh. tr. a č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Největším úskalím dosavadní aplikační praxe se jeví otázka výkladu jednotlivých dovolacích důvodů, zejména pak dovolacího důvodu uvedeného v ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř.

Pokud jde o výklad dovolacího důvodu spočívajícího v tom, že obviněnému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí (§ 265b odst. 2 tr. ř.), lze odkázat na rozhodnutí velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu, jež bylo publikováno pod č. 58/2003 Sb. rozh. tr.

K výše již výše zmiňovanému problému vztahujícímu se k výkladu ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř. (dovolací důvod spočívající v tom, že „rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo na jiném nesprávném hmotně právním posouzení“) je třeba uvést, že dosavadní rozhodovací praxe Nejvyššího soudu vychází z toho, že tento dovolací důvod se týká nesprávné aplikace zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu na zjištěný skutkový stav, jímž je dovolací soud vázán, popřípadě nesprávné aplikace jiných norem hmotného práva (např. předpisů občanského práva, obchodního práva). Jiné nesprávné hmotně právní posouzení může spočívat i v porušení zásad o vztahu souhrnnosti při ukládání trestu.

V této souvislosti dovolací soud musí poukázat na mnohdy nízkou kvalitu rozhodnutí soudů jak při formulaci tzv. skutkové věty rozhodnutí (rozsudku), tak i odůvodnění vztahujícího se ke skutkovým zjištěním. Skutková věta obsažená ve výrokové části rozsudku ani ve spojitosti s příslušnou částí odůvodnění mnohdy neobsahuje vyjádření všech skutkových okolností vyžadovaných použitou právní kvalifikací skutku.

Některé poznatky dále svědčí o tom, že i přes povinné zastoupení obviněného obhájcem při podání dovolání nejsou vždy naplněny zákonem vyžadované obsahové náležitosti. K tomu srov. judikát pod č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Dále je potřeba zdůraznit, že Nejvyšší soud důsledně trvá na požadavku, aby nejen napadené rozhodnutí jako celek bylo podrobeno řádnému opravnému řízení, ale aby takovému přezkumu na podkladě řádného opravného prostředku byl podroben i ten výrok, jenž je konkrétně napaden podaným dovoláním (tento závěr je obsažen v již uvedeném rozhodnutí publikovaném pod č. 22/2003 Sb. rozh. tr.). S tímto právním názorem se rovněž ztotožnil i Ústavní soud (např. v usnesení ze dne 18. 11. 2003, sp. zn. I. ÚS 660/02).

Z dosavadní praxe dovolacího soudu se však jeví potřebným novelizovat institut dovolání, a to zejména v oblasti výčtu dovolacích důvodů. V úvahu přichází především zavedení dalších dovolacích důvodů spočívajících v tom, že v opravném řízení byl porušen zákaz reformationis in peius, a dále že soud nižšího stupně nerespektoval závazný právní názor vyslovený nadřízeným soudem v rozhodnutí o opravném prostředku. U soudců trestního kolegia Nejvyššího soudu převažuje názor, podle něhož není vhodné zavádět dovolací důvod (resp. rozšiřovat v tomto smyslu dosavadní formulaci dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 písm. g/ tr. ř.), který by umožňoval jakkoli přezkoumávat skutkový stav věci, popřípadě hodnotit zákonnost a úplnost provedeného dokazování. V opačném případě totiž hrozí, že se Nejvyšší soud stane další skutkovou instancí, jak tomu nasvědčuje obsah dosud podávaných dovolání, která jsou nejčastěji odmítána podle § 265i odst. 1 písm. b) tr. ř. právě proto, že se dovolatelé domáhají jiného skutkového stavu, odlišného hodnocení důkazů či provedení dalších důkazů. Je třeba spíše hledat cesty a způsoby, jak zkvalitnit řízení u soudů prvního a druhého stupně, aby se Nejvyšší soud v řízení o dovolání mohl soustředit skutečně na to, co je jeho posláním, tj. zejména sjednocovat judikaturu řešením závažných právních, nikoliv skutkových otázek a dbát o zákonnost trestního procesu odstraňováním některých nejzávažnějších procesních vad. Případné nejzávažnější skutkové nedostatky – k nimž by ovšem při dostatečné aktivitě stran a v rámci dvoustupňového řízení nemělo docházet – by bylo vhodnější řešit rozšířením a poněkud jiným pojetím důvodů obnovy řízení (zvláštním důvodem obnovy řízení by např. mohlo být i to, že soud neprovedl zásadní důkaz nezbytný pro rozhodnutí o vině, který strana již navrhovala).

Celkově lze hodnotit institut dovolání pozitivně, a to jak s přihlédnutím k naplnění již výše uvedených důvodů jeho zavedení, tak i s ohledem na to, že Nejvyšší soud získává dostatečný přehled o rozhodovací praxi nižších soudů.

Lze dále konstatovat, že zavedení institutu dovolání a dosavadní zkušenosti s jeho uplatňováním podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu dostatečně ospravedlňují úvahy o možném zrušení stížnosti pro porušení zákona. Odstranění tohoto kontroverzního mimořádného opravného prostředku je za současného stavu společnosti i justice již na místě, zejména, pokud budou naznačeným způsobem rozšířeny dovolací důvody, popř. i důvody obnovy řízení.

IV ZÁVĚR

Základním cílem novelizace trestního řádu ve stadiu řízení před soudy provedené zákonem č. 265/2001 Sb. bylo, jak plyne z důvodové zprávy, výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stádiích, posílit význam řízení před soudem na úkor přípravného řízení a v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup stran ve své věci k Nejvyššímu soudu. Zda a do jaké míry se tyto cíle povedlo novelizací naplnit, plyne ze zjištění a závěrů a konstatování soudů v jednotlivých v oblastech, které byly předmětem průzkumu. Obecně lze konstatovat, že soudy akceptovaly potřebu změn v trestním řízení a ztotožnily se s celkovým směřováním změn v trestním řízení, které tato novelizace s sebou přináší. Jde zejména o posílení kontradiktornosti řízení a s tím související přenesení těžiště dokazování před soud, tlak na větší aktivitu stran, posílení apelačního principu v odvolacím řízení, ale i zavedení zjednodušeného řízení v tzv. bagatelních věcech, omezení stížnosti pro porušení zákona a zavedení dovolání jako mimořádného opravného prostředku, který je

v rukou stran, ale rovněž novou úpravou protokolu a způsobem protokolace.

Je samozřejmé, že novela přináší s sebou, jako každá výraznější legislativní změna, množství otázek a výkladových problémů. Tyto otázky jsou postupně řešeny obecně praxí soudů a ve značném rozsahu přímo judikturní činností Nejvyššího soudu. O tom konec konců svědčí i jednotlivé kapitoly zprávy, které aktuální judikaturu obsahují.

I přes toto celkem pozitivně vyznívající hodnocení novelizace nelze nevidět, že některé změny, které sebou novela přinesla, nepřispívají ke splnění cílů, které si dala, a ve svých důsledcích často působí proti těmto cílům. V tomto smyslu lze za problematickou označit úpravu obsaženou v § 2 odst. 5 tr. ř. Smyslem právě této nové úpravy mělo být posílení kontradiktornosti řízení a zvýšení aktivity stran, zejména státního zastupitelství. Formulace posledních tří vět tohoto zákonného ustanovení je však vnitřně rozporná, když na jedné straně zdůrazňuje, že státní zástupce je povinen dokazovat vinu obžalovaného (v řízení před soudem), na druhé straně ve vztahu k němu zákon uvádí stejně jako u obviněného (u něhož je to však pochopitelné) pouze oprávnění, aby na podporu svých stanovisek navrhoval a prováděl důkazy. Obviněnému samozřejmě toto oprávnění jako povinnost uložit nelze, není však důvod, aby toto oprávnění jako povinnost nebylo uloženo státnímu zástupci. Roli státního zástupce v řízení před soudem pak ještě víc zatemňuje poslední věta tohoto zákonného ustanovení, která zavazuje soud, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí. Soud se tak dostává, jak na to poukazují v podstatě shodně všechny soudy, u kterých byl průzkum prováděn, do role dalšího protihráče obviněného, jehož snahou je obviněného usvědčit a ne objektivně a po právu rozhodnout věc. Nepochybně musí být takto vnímán alespoň ze strany obviněného a obhájce. Tento základní rozpor se pak promítá i do dalších ustanovení trestního řádu, jako je ustanovení § 180 odst. 3, § 203 ale rovněž částečně § 215 odst. 2 tr. ř.

Další problematickou částí novely trestního řádu se jeví být nová úprava vazebního řízení. Především úprava trvání vazby a rozhodování o ponechání obviněného ve vazbě. Úprava je totiž zatížena neúměrným množstvím lhůt, rozhodnutí a opravných prostředků, což vede často k duplicitě v rozhodování při přezkumu, zda trvají nadále důvody vazby, zejména duplicitě při tzv. obligatorním rozhodování o této otázce a rozhodování z podnětu obviněného. V důsledku této úpravy, jakož i v důsledku toho, že novela nechala bez povšimnutí ustanovení § 141 odst. 1 tr. ř. a v návaznosti na rozhodování Ústavního soudu v těchto otázkách, nejsou výjimečné případy, kdy v poslední instanci někdy i ve věcech, kde v prvním stupni rozhoduje okresní soud, o otázce vazby rozhoduje Nejvyšší soud. Dochází ke zbytečnému prodlužování řízení, trestní spis putuje mezi jednotlivými instancemi a v meritu věci se nerozhoduje. Ve skupinových věcech pak může dojít a dochází i k tomu, že v průběhu rozhodování o otázce vazby u jednoho spoluobviněného končí běh vazební lhůty u dalších spoluobviněných, přičemž soud, který má o této otázce rozhodnout, nemá spis k dispozici. Hrozí neustále překročení lhůty, ve které má být podle zákona rozhodnuto o dalším trvání vazby. Podle našeho názoru by řízení o otázce vazby mělo být výrazně zjednodušeno a zejména, pokud se věc nachází ve stadiu odvolacího řízení, mělo by být rozhodování o vazbě pouze jednoinstanční. Je totiž v rozporu s logikou, aby za situace, kdy v meritu věci odvolací soud rozhoduje s konečnou platností (s výjimkou mimořádného opravného prostředku), zákon připouštěl řádný opravný prostředek do jeho rozhodnutí, které má povahu dočasného procesního opatření.

Nová úprava protokolace byla obecně přijata kladně. Nelze se však neztotožnit s námitkami, které vznesly v průběhu průzkumu soudy, že totiž nejsou vytvořeny dostatečné technické a zejména personální podmínky pro to, aby tato technika protokolace byla efektivní. Máme na mysli zejména nedostatek kvalifikovaného personálu – protokolujících úřednic – z důvodů, které plynou ze závěrů uvedených v tomto bodu průzkumu.

Nejednoznačně vyznívá účinek novelizace z hlediska závěru posílit apelační princip. Ze statistických údajů, které má Nejvyšší soud k dispozici, plyne, že zejména v nejzávažnějších trestních věcech (§ 17 tr. ř.) byla v odvolacím řízení v roce 2002 tendence obrácená. Samotné soudy se k této otázce vyjadřují rozporuplně podle toho, zda se jedná o soud I. nebo II. stupně.

Posledním problémovým okruhem je úprava § 44 odst. 2 tr. ř. Tato úprava měla nejen posílit postavení poškozeného, ale i urychlit řízení ve věcech, ve kterých figuruje větší množství

poškozených. Z důvodů, které plynou ze závěru průzkumu k tomuto bodu, se úprava zřejmě neosvědčuje. Ustanovování tzv. společných zmocněnců je problematické, domluva mezi poškozenými, kteří se často vzájemně ani neznají, není příliš reálná. Na to navazuje i problém s doručováním a často velice složitým zjišťováním adres poškozených. U rozsáhlých trestních věcí s větším množstvím poškozených tato agenda soudy neúměrně zatěžuje. Je otázka, zda by adhézní řízení nemělo být ponecháno víc na iniciativě poškozených, a zda by v těchto věcech nešlo vyrozumívat poškozené o možnosti připojit se s nárokem na náhradu škody prostřednictvím oznamů na soudní desce, případně v kombinaci s nějakou formou veřejné vyhlášky např. v tisku.